

რედაქციას პროზაიკოს-მხატვარი ეწვია

## ქრისტიანული საოცრება: „სუმელას“ მონასტერი თურქეთში

### Christian Wonder: “Sumela” Monastery in Turkey

Rezo Adamia

Writer and Painter

t. 2-98-73-34

#### Abstract

The article expresses the deep emotions of the writer and painter felt after seeing the Trinity Cathedral located in the mountains near the city of Trabzon in Turkey. The author shares his thoughts about the Christian era of the history of the Laz, the cultural – historical remnant of which is the Trinity Cathedral.

რეზო ადამია

მწერალი და მხატვარი

t. 2-98-73-34

ტრაპიზონი და მისი შემოგარენი, მიწისქვეშეთიდან დაწყებული, ცივილიზაციათა კულტურის და ხელოვნების ძეგლებითაა სავსე. ქალაქი თავის დროზე წარმოადგენდა ტრაპიზონის უძლიერესი იმპერიის ცენტრს, რასაც ადასტურებს უმთავრესი ციხის ნანგრევების თავზე, ქვეყნის მოთვალთვალედ დაშენებული იმპერატორის ოდა, რომლისგანაც მხოლოდ კედლებია შემორჩენილი...

დღევანდელი დღე მზიანი და ნათელი დაიწყო, უსასრულობაში ჩამირული, ერთ დროს ლაზეთის ზღვა, უხმოდ გაწოლილა და კოსმიურად თვლემს.

ბატონი ნეჯათი, ტრაპიზონის დრამატული თეატრის მთავარი რეჟისორი, ბატონი წათე ბაწაში, საქართველოს კონსულის გიორგი ჯანჯღავას მოადგილე, და თქვენი მონა-მორჩილი ქალაქიდან გავდივართ მამათა მონასტრის „სუმელას“ მოსანახულებლად. დღეს ჩემი პირადი და მთავარი ამოცანაა მიტოვებული ისტორიული ძეგლის ფერწერულ ტილოზე გადატანა.

გზადაგზა გვეგებება ულამაზესი პეიზაჟები, კოხტად მოწყობილი თურქული სოფლები, საგულდაგულოდ დამუშავებული ყანები და ეზოები. ყოველი სოფლის ცენტრში აღმართული თეთრი მინარეთები, რომლებიც მედიდურად გადმოჰყურებენ თავიანთ სოფლებს, ზეცისკენ უცნაურად რომ მიელტვიან და მითოლოგიური, ღრუბლისფერი ჩიტვიტით საამოდ გასუსულან. აქაური მეჩეთების უმრავლესობას გააჩნია

ურთიერთისაგან განსხვავებული არქიტექტურა, მაგრამ ეს მინარეთები უჩვეულო გეომეტრიული ფორმისაა. დღევანდელ საპლანეტაშორისო რაკეტებს მოგაგონებთ. შორეულ ეპოქაში უცხოპლანეტელებმა ხომ არ ასწავლეს არაბთა წინაპრებს? უთუოდ აქ, არაბთა უძველესი ცივილიზაციის ხაზგასმული ელემენტებია ჩასახული. ურთიერთზე გადაბმული სოფლები და კანტიკუნტი დასახლებებიც შეწყდა. მშვენიერი კეკლუცი ხეობა თანდათან ვიწროვდება და ხშირტყიანი მთები უფრო და უფრო გოლიათურნი ხდებიან; მათ უწყვეტ წყებას ბოლო არ უჩანს, თითქოს დამძიმდა და მოიქუფრა ხეობა. მუქი კლდეებნარევი მთები გახშირდა, მრავალი მათგანი წაგორავებულ ან წაწოლილივით გადაწეილია სიგრძივად, ზოგიერთი გაავებული დევებივით ზეაღმართულან და ასე გავდივართ მშვენიერებათა სანახაობის და აღტაცებების მომგვრელ რამდენიმე ათეულ კილომეტრს. მოულოდნელად, ჩვენს წინ აღიმართა საოცრება, უზარმაზარი კლდოვანი მთა და მის მკვრივსა და უდრეკ მკერდზე მიდულაბებული ვერცხლისფრად ანთებული მონასტერი, რომლის ღვთიურ შუქს სამოთხედ უქცევია სივრცე და გარემო. სამწუხაროდ, უკაცრიელია აქაურობა. ათას ხუთას წელზე მეტს ჩქეფდა ამ მიწაზე ქრისტიანული ცხოვრება და ბერმონაზვნური მოღვაწეობა. დღე და ღამე გაისმოდა ეკლესიური ტკბილგალობანი და უფლის მადიდებელი ლოცვანი ქვეყნის, სულის და ხალხის გადასარჩენად. ზოგიერთ რელიგიათა ფანატიზმმა და გულქვაობამ ჩააქრო ადგილობრივი მრავალსაუკუნოვანი ცივილიზაცია, „სუმელა“ და მისი დონის თუ უფრო ამაღლებული, სულიერი და კულტურული ცენტრები მოშალეს და უკაცრიელ უდაბნოდ აქციეს. აუცილებელია შექმნა შენი ეროვნული ხელოვნება და გააძლიერო საკუთარი რელიგია. ამით გაამდიდრებ კაცობრიობას, მაგრამ დამხვედრ კულტურას, თუ შენს მეზობლად მყოფს, რომელიც წარმოადგენს უძველესს, უნიკალურს და განუმეორებელს, ნუ დაანგრევ და ნურც მოსპობ. მათი და ჩვენი კულტურის მრავალფეროვნებითაა დედამიწა და სიცოცხლე საინტერესო. თუ არადა, ოი! როგორი მოსაწყენი, ერთფეროვანი და გაბრტყელებული იქნებოდა ეს ქვეყანა. სიცოცხლე გვაწვალებს, თითქოს გვტანჯავს. დედამიწაზე ხელოვნებათა და კულტურათა სიმრავლე რომ არ იყოს, განადგურებული სული რა მალე შეაბერდებოდა წამებულ სხეულს და უაზრო მარტვილობას დაემსგავსებოდა ამქვეყნიურობა. სხვისი ბუდის მიმთვისებელნი, უნამუსო და გრძელნისკარტა ფრინველები, უხსოვარი დროიდან არ აკლდა ჩვენს ჯვარცმულ საქართველოს.

კოლხურ-ლაზური კულტურის ძეგლებს აქ მიზანმიმართულად მხოლოდ ბიზანტიურს მიაკუთვნებენ. დღევანდელი ლაზები კი - ჩვენებურებიაო, გვეუბნებიან და სრული ჭეშმარიტებაა. ბიზანტიის იმპერია დღეს არ არსებობს და სამუდამო განსასვენებელშია. ლაზურ-

ქართული მარად უკვდავი ეროვნული ფენომენი პლანეტის სახეზეა. ჩვენი კულტურისა და ხელოვნების გამომწვეურება თითქოსდა მათთვის მრავალ პრობლემას წარმოშობს.

ოცნება „სუმელა“, როგორც კი გამოგვეცხადა და ჩვენს წინაშე ამალღებული წარსდგა ღვთისა და სამყაროს უდიდეს ტაძრად, იმისმა კოსმიურობამ, საკვირველმა სულიერებამ და სრულიად უცხო გარემომ ტანში ჟრუანტელი ამიტება და მკლავებზე ბურძღლები დამაყარა. მონასტერში დროის უქონლობის გამო არ ავსულვარ და იქაურობა არ დამითვალღიერებია, თორემ მწარედ გავღიზიანდებოდი, დეტალურად რომ მეხილა უსასტიკესი იმპერიებისგანა ორჯერ დაპყრობილი „სუმელა“, ლაზური სიამაყე „სუმელა“, ჯვარს გაკრული მაცხოვარღვით, მიმტევებღობღით ყველას პატიებს და შორს გამხედვარი წმინდანურად მეტყველებს; არა იციან, რასა იქმან!.. ლაზური მონასტრის პირველადი სახე, მიწის ქვეშ რომ ინახება, „სუმელას“ ბიბღიურ-კოსმიური სული-ერებითაა გაჟღენთიღი და ამ უზარმაზარ კღდე-მთასთან ვერაფერი მიწიერი ძალა ვერ გაყრღს...

ასე რომ, მონასტერში ასვღით აურაცხელ შთაბეჭდიღებს და ცოღნას კი მივიღებღდი. მაგრამ ამ დროისათვის ჩემთვის მცირეღი ვირჩიე „სუმელას“ მთღიანი ხეღის, ფერწერული ტიღოს შექმნის სახით. მხატვრის ცხოვრების შინაარსს, ხშირ შემთხვევაში, მხოლოდ ამ სახის საქმიანობა ამართლებს. როგორც მხატვარ-პეღიზაჟღისტ სჭირღება ისეღი შესაფერი ადღიღი ავირჩიე და სამუშაოდ მოვეწყვე. „სუმელა“ კი განდგომიღი უცხო პღანეტასავით უსასრუღობის სივრცეში რაინდულად იმზირებღდა. ამალღებულს მოწმენდიღ ბორცვზე, ბატონი ნეჯღითი და ბატონი წათე ხმელი ხის ტოტებისგან ცეცხღს ანთებენ და ცისფერ-ნაცრღსფერებში არეული კვამღის სვეტიც აღღმართა. მაგრამ ფერწერამ და „სუმელამ“ ძალაუნებურად, ერთმანეთისგან გამოგვეყო. ბატონმა ნეჯღითმა ერთი ჭიქა რაქიც დამალეღინა, თევი და შავი პური მიმაცოღებღინა. შინაგანად უფრო ავენთე და ამ წუთებში აღბათ ნახეღრად გიყს ვგავღდი. ატეხიღი ენთუზღიამღით დავიწყე, „სუმელასთან“ ერთად უზარმაზარ ქანდაკებად აღღმართული წმინდა მთის ხატვა და მოუღოდნელად იწყება უფღისმიერი საოცრების გამოცხადება მუქი ლურჯღი ცის სიღრმიდან, კოსმიური ცურღით დღინჯად წამოვიღდა თეთრი მტრეღღისფერი ღრუბელი, გარკვეული დროით „სუმელას“ გადაეფარა, ზეციურად მიეღლერსა და თბიღი ვერცხღღისფერი ანგეღოზის ნის-ღოვანი კაბა ჩააცვა; გაათბო, შორეულიდან მოყოღებული ჭრიღღობეღი მოუშუშა და მთღიანად ციურ ტაძრად გარდასახა... შემდგომ, თანდათანობღით, ზეძღლამ მოხსნა თეთრი მზიური სამოსელი და მოკრძღლებღით განზე მიღგა, წუთებში გაღრინდა, მერმე თღთქოსდა შეუღმწნეღლად ამოძრავდა, უზარმაზარ მთის ქღმს ნელი სვღით გადაუარა და დასავღეთის ცის შორეულ სიღურჯეში გაქრა. მისგან განწმენდიღი

მონასტერი მზის შუქზე ათასობით წმინდა სანთლად აენტო, ალივივდა და ღრმა საიდუმლოებით მოსილი „სუმელა“ მონასტრისეულ ლოცვად გარდასახა. სრული სწრაფვაა აქ ზეცისაკენ და მთლიანად სამყაროსეული სივრცეს განეკუთვნება. ამ დროს „სუმელას“ წმიდა სავანე ყველასათვის ღმერთივით ახლობელია და შორეულიც... უსასრულო ფიქრს, უდიდეს საიდუმლოებას და რამხელა სევდას მოიცავს ეს ლეგენდა მონასტერი. აბა, ვინ მოსთვლის, რამდენი თაობის ბერებს ულოციათ. უამრავ ბერს სიბერე შეჰპარვია ამ სამოთხეში და სიკვდილს სიცოცხლე აუყრია მათთვის, სხეულიდან განდევნილი სულიც ცის უსასრულობაში აჭრილა. წარსულის იდუმალეების სკივრში ყოველივე ჩაკეტილი. ამჟამად მათი ნიჭი-გენია და ღვთისნიერი სულიერება შორეულშია მოფარებული, ცოცხალი ადამიანებისათვის გაუცხოებული და მიუწვდომელი...

ყოველი დროის ფუნჯის ოსტატებს და გენიებსაც გაუჭირდებოდათ იმ კოსმიური სილამაზის და ღვთიურობის გადმოცემა, რაც წმინდა მთის ირგვლივ ტრიალებს. სრულიად სხვა სილამაზეა აქ, უფრო ღრმად ქცეული კოსმიური სურათი. წუხელ უწვიმია და საკმაოდ ცივა. ამჟამად მზე თავის გულუხვობით გვაწვდის სხივებს და ხალისიან განწყობას. დღის მთლიან მონაკვეთში აქაურობა ყოველ ხუთ წუთში იცვლის თავის იერსახეს, ფერს, განწყობილებებს და კოლორიტს. ვინ მოსთვლის იმ ფერების სიუხვეს, რა ფერთა უთვალავი გამაც ტრიალებს. ვერც ერთი დიდი კომპოზიტორის მუსიკა ვერ შეედრება მათ მუსიკალობას, რომელიც მოტივის უხმო სივრციდან მომდინარეობს. აქ მხოლოდ სამყაროსა და ღვთის მუსიკა ორკესტრირებს. კომპოზიტორებისგან სრულიად განსხვავებულები არიან, მაგრამ დაბეჯითებით მჯერა: ბეთჰოვენი, მოცარტი, შოპენი, ბახი, ჩაიკოვსკი, ფალიაშვილი, ვერდი, ბიზე, ტოსკანინი და ვაგნერი გასაოცარ მუსიკას ჩამოჰკრეფდნენ ამ საოცარი მთის გარემოდან.

მზე გაგვექცა! რაგინდ ეფერო და ესიყვარულო ამ გავარვარებულ დისკს, ის მაინც ერთი წამითაც არ ჩერდება... უმზეოდ დარჩენილ ქვეყანას მოუსაღამოვდა და სიბნელეში გაეხვია. ამავე დროს კოსმიურმა შემოღამებამ სრულიად განსხვავებული ციური შუქები ჩამოგზავნა, სადაც შეზავებულია უთვალავ ვარსკვლავთა სხივთა ნიუანსები. აქაური ღამის სილამაზეს ახლავს ჩრდილთა გოლიათური მოჩვენებებიც.

მზე შეუმჩნევლად დაშორდა დედამიწის ჩვენს მხარეს და ბეთჰოვენის მეცხრე სიმფონიისმაგვარი მუსიკა ქუხილით გაიყოლა...

„სუმელას“ მონასტერი IV ან III საუკუნისაა, უფრო ადრეული თუ არა. ეგრისის სამეფოში თუ ლაზიკაში, იმ პერიოდში შენდება არქეოპოლისის ორმოც მოწამეთა ეკლესია, რომლის მხოლოდ ფუნდამენტია აღმოჩენილი და კიდევ რამდენიმე უძველესი სალოცავი; დამპყრობელი ბიზანტიის იმპერიის პერიოდში, მონასტრის გაფართოვება და კედლების ამაღლება ხდება XI –XII საუკუნეებში; შემდგომ ისევ მეორედ განახლება XIV

საუკუნეში. ამჟამინდელი არქიტექტურა და მთლიანი ფასადის სახე დასაშვებია XIV საუკუნისა მოჰყვებოდეს.

ლეგენდაა ეს მთა! მთის ქიმზე გადაკრული ბუნებრივი ტყის ზოლი მუქ მომწვანო ლურჯად გამოიყურება, შემდეგ, გრანიტივით ჩამოირეცხება უზარმაზარი კლდის კედელი, მრავალფერად აფერადებული ზოგჯერ ვერცხლისფერია, შიგადაშიგ მოვარდისფრო, ეგერაგერ ნათელი წითელი აგურისფერი გადაჰკრავს; კლდის კედელზე მომწვანო კეთილშობილი ფერები თამაშობენ, მთლიანი კედლის ფერთა მრავალსახეობას კალმით ვერ აგიწერთ, უფრო მიახლოებით, ფუნჯით ვეცდები დავხატო. მდიდრულსა და დიად „სუმელას“ მთის ძირიდან ვეებერთელა შერეულ ხეთა ტყე აწვება, უშველებელი ნამვის ხეებით და წიწვნარით გიგანტური წაბლის ხეთა რიგია ირგვლივ. ამ ძლიერი ტყის ენერგიით ქვემოდან მიწისძიერი სიძლიერით ზევით ეზიდება და ზეციური ამალეებისაკენ აჰყავთ მონასტერი. კოლხური ვერცხლის მონეტად ქცეულ ლაზურ „სუმელას“ ვერ მოერია ვერაგი დრო, ვერც უცხო რელიგია, რომელიც მეხივით ჰქექს მის ირგვლივ... სრულიად სხვა სილამაზეა აქ, მშვენიერებაზე და დიადურობაზე უფრო მაღალი, სამყაროს უსასრულობასთან წილნაყარი. კრისტალური ჰაერით, ფრესკული ცისფერებით, მიწის მშვენიერებით და უხილავი სილამაზით გაჯერებულია „სუმელას“ ქმნილება. სრული სახით მხოლოდ უფალი გრძნობს და ხედავს მის ფიქრებს, გამჭირვალე სევდას, მარტვილობას, უფალივით უდანაშაულოს ჯვარზე გაკვრას, რითაც მონასტრის ყოველი ფერი, ხაზი, ფორმა, სახე და განწყობილება - მარადიულობის დრამას შეერწყა, გასაიდუმლოებულია, გაუცხოებულია, გამარტოხელებულია და ლაზური სიმბოლო „სუმელა“ მისეულ სევდის ოკეანეში მონარნარე, თეთრ იალქნიანი ია-იასფერ ნავად გარდაქმნილა, რომელშიც ლეგენდად ქცეულ ლაზს სათევზაო ოქროსფერ ბადეზე ხელი უშვია. ოი! შენდა ბედო ჩვენო, ზოგან ლაზის ხსენება რომ უხერხულია და მის კულტურაზე საუბარი მავანთა გამღიზიანებელია. ლაზი ხალხი ოდითგანვე მძიმე ბედის მქონეა, „სუმელა“ ლაზის წმიდათა წმინდა სახე და მისი სულიერი მთლიანობის სიმბოლოა...

სურათზე მუშაობა ჩქარი ტემპით უნდა წარვმართო, თორემ მალე მთის ბინდი ჩამოწვება და უფრო დაბნელდება. არც თურქული რაქა მერევა და არც მთის სიცივე, მხოლოდ „სუმელამ“ მშთანთქა და მთლიანად მას ვეკუთვნი.

ძველკოლხურ სივრცეში ყველაზე ლამაზად და ღრმა შინაარსით სიტყვა „ლაზი“ ჟღერს; ასეთია ჩემი შინაგანი ხედვა და განცდა... ილოცე, ჩემო ლაზო, იქ სადაც შავმა ბედმა გარგუნა, ილოცე გამუდმებით, რათა გადაარჩინო შენი ჯიში და ჯილაგი.

„სუმელაც“ შენზე ილოცებს, კეთლო და რაინდო ლაზო, მოვა დრო და „სუმელას“ უძველეს მონასტერში ლაზი კაცი დამთვალიერებლად

კი არ მივა, არამედ მომლოცველად, მრევლად და პატრონად. ისტორია ბორბალივითაა, განსაკუთრებით ერი თუ ტომი, ლაზი და „სუმელა“ მომავალში სახარებასავით გამოლიანდებიან. გზა ყოველთვის ძველისძველ გზის ნაკვალევს უბრუნდებაო! მდინარე დროთა ჟამში თავის პირვანდელ კალაპოტში დგებაო! ასეა ძველისძველთა ნაამბობი. „სუმელას“ სურათზე მუშაობისას ეს ფიქრებიც მიღრღნიდა გონებას, ხოლო ჩემი მეგობრების, ბატონი ნეჯათის და ბატონი წათეს კეთილმეგობრული საუბარი სასიამოვნო ფონს მიქმნიდა.

დაღამდა. მეგობრები და სუფრა დროებით დავტოვე, მერმე „ეტიუდნიკში“ მასალები, ფუნჯები და სხვადასხვა წვრილმანები ჩავალაგე. დავკეტე და ხელსაწყობები, ნივთები, „სუმელას“ წერტილდასმულ სურათთან ერთად, მანქანასთან ჩავიტანე. ჩვენთან ახლოს მუქი მწვანე ფერის უკაცრიელი საგუშაგო დგას. მეორედ ავტომატებით შეიარაღებულმა სამხედროებმა ჩამოგვაკითხეს და მეგობრულად გაგვესაუბრნენ. ერთ-ერთი ლაზი იყო, რიგითი ჯარისკაცი, სულ გვიღიმოდა, ძალიან კარგი ვაჟკაცი ჩანდა. ბატონი ნეჯითი და ბატონი წათე გამოელაპარაკნენ, ჩემი ვინაობაც მოახსენეს, ეფენდი გურჯი რესამიო (ეს ბატონი ქართველი მხატვარიო). გაუხარდა და განცვიფრებული მიყურებდა. მერმე სამახსოვრო ფოტოც გადავიღეთ.

ჩვენს გარდა არავინაა?! ვდგავარ სიბნელეში აქაური ღამე გაუგონარ და არნახულ იდუმალ სილამაზეს გვთავაზობს. მუქ უზარმაზარ სვეტად აღმართულა „სუმელას“ კლდე-პერანგი მთა, შავ ფიქრ-დარდად თავს დაგვდგომია და უხმო მუსიკა მოდის მისგან, მხოლოდ გენიალური ბეთჰოვენი თუ ამოიკითხავდა ამ უხილავ ნოტებს... ღამეულმა სიბნელემ წამებული „სუმელაც“ მიიერთა დასევდიან მდუმარებაში ჩაიძირა. ბებერი მთვარე აღმოსავლეთიდან ამობრუნდა და გამართოხელდა. გაოგნებული მივჩერებივარ ამ სურათებს, საიდანღაც ჩალისფერი ძაღლი, დინჯი ნაბიჯით მომიახლოვდა, მუხლიდან კოჭამდე დამყნოსა, მხოლოდ თვითონ იცის, როგორი დიაგნოზი დამისვა: მჯერა, ეს დათვივით ძაღლი ჩემი ზნეობის გარკვევაში შეცდომას არ დაუშვებს... მაგრამ მაინც ძაღლია! შესაძლებელია, მთელი დღე შორიდან გვითვალთვალებდა. შორეული ისტორიიდან გამომდინარე, აქ ყველა გითვალთვალებს, გასწავლობს და სწავლობენ მას. შენ და მე ... ძაღლი დგას უძრავად და თვალებში მიყურებს. ცხოველებიდან ყველაზე მეტ დროს ძაღლი და კატა უყურებს ადამიანს თვალებში - ძაღლის თვალები ადამიანზე არანაკლებ კეთილია. კატისა მატყუარა და ცბიერი... მერე ძაღლს თოხის ტარის სიმსხო კუდი შეუტოვდა, მაშინვე ვიგრძენი - ჩვენი დამძაკაცება იწყებოდა. მორიდებით და მოზომილად გასრიალებულ შუბლზე ხელი გადაუსვი, თვალები არც კი დაუხამხამებია, ისე მიყურებს. ბანჯგვლიანსა და მეჭეჭიან ნიკაპზე გაშლილი მარჯვენა ხელის თითებით მოვეფერე და ბაქული-მეთქი, წყნარი ხმით მივმართე, ძაღლს გაეღიმა, დათვივით

ხახა დაალო და ხელების ლოკვა დაიწყო... ბატონმა წათემ მითხრა, მაშინ ზემოდან გაოგნებული გიყურებდითო. ბატონო ნეჯეთი ცუდის მოლოდინის განცდისგან დაპატარავდაო და წარბები შუბლზე ჰქონდა აყრილიო.

მიუხედავად სიბნელისა, სამივე დავფაცურდით და ადგილმდებარეობა საგულდაგულოდ მოვასუფთავეთ. ძაღლს საჭმელიც დავუყარეთ, მაგრამ პირი არ დაუკარებია და არც კი დაუყნოსავს. ჩვენს წასვლის მერე შეჭამს, აბა რა იქნება, ჩავილაპარაკე და „სუმელას“ ნახატიდან დაწყებული, ყველაფერი მანქანაში ჩავალაგე. ძაღლი, ქუჩის განაპირას დინჯად იდგა და თვალს არ გვაშორებდა. ბატონმა წათემ მანქანა დაქოქა და ძრავის ხმა მთელს ხეობას მოედო. ბატონი ნეჯეთი და მე მანქანაში ჩავსხედით და ადგილიდან დავიძარით. ყოველივე უკან დაგვრჩა. მშობლიური განუყრელობით, მხოლოდ მთვარე და ვარსკვლავები მოგვდევენ ბნელით მოცულ ხეობაში.